

Ljubinka Trgovčević-Mitrović (1948. — 2022.)

DEJAN DJOKIĆ

Ljubinka Trgovčević-Mitrović, koja je preminula 4. marta 2022. u 75. godini, bila je vodeća istoričarka intelektualne i društvene istorije moderne Srbije i Jugoslavije, angažovani intelektualac i hrabra i principijelna žena čiji odlazak predstavlja veliki gubitak za porodicu i brojne prijatelje, ali i za srpsko i ostala eks-jugoslovenska društva.

Mada je veći deo života provela u Beogradu, rođena je u Sarajevu, 7. januara 1948, u partizanskoj porodici. Bila je ponosna Sarajka, volela je Beograd gde se prenela još u detinjstvu, nije bežala od srpskog identiteta niti napuštala jugoslovensko i levičarsko opredeljenje. U šali je govorila da svoj rođendan (koji se poklapa sa starokalendarskim Božićem) proslavlja sa drugim društvom od Isusa Hrista.

Srednju školu je završila u Beogradu, zatim je diplomirala na Odseku za savremenu istoriju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1971. godine, gde je tri godine kasnije magistrirala istorijske nauke i 1984. doktorirala na tezi o ulozi srpskih intelektualaca u stvaranju Jugoslavije. Između 1972. i 2001. radila je na Istorijskom institutu Srpske akademije nauka i umetnosti, a od 2001. do penzionisanja 2016. bila je redovni profesor istorije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Predavala je i na još nekoliko nezavisnih obrazovnih institucija, poput Alternativne akademske obrazovne mreže u Beogradu. Zadnjih godina radila je kao redovni profesor na podgoričkom Univerzitetu Donja Gorica.

Bila je udata za kolegu Andreja Mitrovića (1937 — 2013), najvećeg istoričara moderne Srbije i Jugoslavije, čiji uspeh, koji je prelazio granice Jugoslavije, možda ne bi bio moguć bez Bubine (kako ju je zvao) podrške. Ljubinka je bila Andrejeva muza koja je i sama bila odlična istoričarka.

Svojim pionirskim radovima o intelektualnoj i društvenoj istoriji Srbije i Jugoslavije, profesorka Trgovčević-Mitrović popunila je značajne praznine u literaturi i doprinela boljem razumevanju uloge i mesta Srbije u široj južnoslovenskoj i evropskoj istoriji. U svojoj prvoj knjizi, *Naučnici Srbije i stvaranje Ju-*

goslavije, 1914 — 1920 (Beograd, 1986), koja je nastala na osnovu njene doktorske disertacije (i koja je dobila NIN-ovu nagradu za publicistiku), pokazala je da među srpskim intelektualcima tog vremena nije bilo nikog ko je bio protiv stvaranja Jugoslavije, mada su postojale različite ideje o tome kako bi trebalo da izgleda jugoslovenska zajednica – kao uostalom i među političarima, od kojih su mnogi pripadali i intelektualnoj eliti. Ukazavši na postojanje federalističkih i republikanskih ideja, Ljubinka je dovela u pitanje rašireno verovanje da su srpske elite isključivo bile za centralizovanu kraljevinu i indirektno odbacila tumačenja srpskog društva kao homogene kategorije.

U još jednoj važnoj knjizi, *Planirana elita: O studentima iz Srbije na evropskim univerzitetima u 19. veku* (Beograd, 2003), Ljubinka je ukazala na svest među tadašnjim, neretko slabo obrazovanim, političkim elitama o značaju obrazovanja i prihvatanja “evropskih vrednosti” za srpsko društvo koje je bilo u tranziciji između osmanskog sandžaka i nacionalne države, po uzoru na tadašnje modele koji su dolazili iz centralne i zapadne Evrope. Pored ovih, napisala je i niz drugih radova, uključujući istoriju Srpske književne zadruge (1992), i poglavlja i članke o emancipaciji žena kao fenomenu koji je bio neraskidiv s modernizacijom srpskog društva. Od ostalih radova izdvajaju se i uspomene kraljice Natalije Obrenović, objavljene 1999, koje je Ljubinka priredila i za koje je napisala predgovor.

Kao ozbiljna istoričarka, Ljubinka Trgovčević-Mitrović nije romantizovala prošlost, ali je odolela iskušenju čitanja istorije kroz prizmu najnovijih događaja, pre svega tragičnog raspada Jugoslavije i uloge koju su Srbija i Srbi igrali u njoj. Osim kroz brojne objavljene naučne radove, svoje znanje je prenosila i generacijama studenata kojima je predavala. Obračala se i široj, neakademske publici ne previše čestim, ali zapaženim medijskim nastupima. Nije se namestala novinarima ni kolegama, od kojih su je neki, kako mi je jednom rekla bez gorčine, zaboravili u vreme obeležavanja stogodišnjice Prvog svetskog rata (1914 — 1918), iako je imala dosta toga da kaže o periodu kojim se godinama bavila. Poslednjih godina je redovno saradivala s *Novim magazinom*, pisanjem članaka i angažovanjem mlađih kolega da pišu za ovaj odlični nedeljnik. Ovo je radila, delimično bar, iz želje da pomogne Nadeždi Gaće, glavnoj urednici NM i jednoj od najbližih prijateljica.

Ako prošlost nije ulepšavala, svojim vanakademske angažovanjem Ljubinka se borila za bolju sadašnjost i budućnost. Bila je članica Predsedništva Srbije 1986 — 87, u vreme mandata Ivana Stambolića, s kojim se zajedno

usprotivila većini u Savezu komunista Srbije koju je predvodio Slobodan Milošević. Napustila je “visoku” politiku posle Osme sednice SKS, održane krajem septembra 1987, na kojoj je Milošević preuzeo vlast nad srpskom partijom. Kao autorka knjige o ulozi srpskih intelektualaca u stvaranju Jugoslavije, Ljubinka nije želela da bude među intelektualcima koji su rušili Jugoslaviju. Tokom sednice je bila nepokolebljivo uz Stambolića, učestvovala je u svim zasedanjima, a u pauzama je išla kući da spremi ručak ili večeru za Andreja.

Za vreme raspada Jugoslavije i ratova za jugoslovensko nasleđe Ljubinka je javno nastupala protiv nacionalizma i rata. Zajedno sa Andrejem i kolegama istoričarima Simom Ćirkovićem, Ivanom Đurićem i Mirjanom Živojinović uputila je 1991. apel JNA i hrvatskim snagama da poštede Dubrovnik od razaranja. Redovno je volontirala u prikupljanju i pakovanju paketa pomoći za građane Sarajeva, koji su bili pod opsadom snaga bosanskih Srba između 1992. i 1995. Tokom devedesetih Andrej i Ljubinka su učestvovali u svim demonstracijama protiv režima i protiv rata i bili su uz studente za vreme protesta 1996/97.

Ljubinku i Andreja sam upoznao krajem 1997. ili 1998. u Beogradu, po preporuci profesora Stevana K. Pavlovića. Kako sam napisao u nekrologu profesoru Mitroviću, odmah su me primili u svoj krug prijatelja i intelektualnih saradnika, učinivši mi time veliku čast i privilegiju.¹ Viđali smo se i u Londonu, gde su njih dvoje često dolazili, da posete muzeje i biblioteke i vide se sa britanskim prijateljima, među kojima su bili i politikološkinja Jasna Dragović-Soso i istoričar Stevan K. Pavlović.

Ljubinku su krasile u današnjoj Srbiji retke osobine: skromnost, nena-metljivost, moralni integritet, pouzdanost i savesnost. Između ostalog, i zbog ovoga sam je predložio za spoljnog člana uređivačkog saveta britanskog naučnog časopisa *European History Quarterly*, ubrzo nakon što sam postao član uredništva 2003. godine.

Kada se Andrej razboleo, Ljubinka ga je negovala, kao što je kasnije vodila brigu o ostareloj majci, odnosno o bolesnim prijateljima. Bila je ponosna na uspehe članova svoje porodice, odana brojnim prijateljima, kojima je uvek bila spremna da pomogne i za koje se nesebično brinula. Kada smo se poslednji put

1 Dejan Djokić, “Mitrović je nesebično delio svoje znanje”, *Novi magazin*, 31. avgust 2013. (<https://novimagazin.rs/stav/43509-dejan-djokic-mitrovi-je-nesebicno-delio-svoje-znanje> - pristup tekstu 4. april 2022).

čuli, krajem januara, već je bila ozbiljno bolesna, ali je nekako prebacila temu razgovora na brigu za moju poziciju u britanskom akademskom sistemu koji je ozbiljno poljuljan pandemijom, Bregzitom i politikom vlade koja nije naklonjena društvenim naukama. O tome kakva je osoba bila Ljubinka najbolje svedoče njeni bliski prijatelji i kolege u tekstovima objavljenim nedavno u *Novom magazinu*.² Kako je Dubravka Stojanović napisala, Ljubinka je bila “naša snaga” – snaga koja je meni lično više puta pomogla da ostvarim cilj ili istrajem u poslu. Ljubinka mi je bila više od prijateljice i koleginice – bila je majčinska figura i dobra vila koja me je uvek čekala u Beogradu – osim ako nije bila na putu, što se zadnjih godina često dešavalo. Odlasci u Beograd i Srbiju nikada više neće biti isti. Nedostajće mi više nego što mogu rečima da opišem.

2 In Memoriam Ljubinka Trgovčević Mitrović: Milan Ristović, “Putovanje na koje Ljubinka nije otišla”; Dubravka Stojanović, “Ljubinka, naša snaga”; Snježana Milivojević, “Divnu, pametnu, hrabru morali su znati svi”; Ivana Stefanović, “Neprocenjiva i nepogrešiva ljudskost”, *Novi magazin*, 11. mart 2022. (<https://novimagazin.rs/iz-nedeljnika-nm/268597-in-memoriam-ljubinka-trgovcevic-mitrovic--putovanje-na-koje-ljubinka-nije-otisla> – pristup tekstu 4. april 2022).